

Rozdział I. Przepisy ogólne

§ 1. Przepisy ogólne ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych wraz z komentarzem

Polski system zabezpieczenia społecznego jest umocowany w Konstytucji RP z 1997 r. W myśl jej postanowień obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego. Obywatel pozostający bez pracy nie z własnej woli i niemający innych źródeł utrzymania ma prawo do zabezpieczenia społecznego, którego zakres i formy określa ustawa (art. 67 Konstytucji RP). Ponadto każdy ma prawo do ochrony zdrowia. Obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Warunki i zakres świadczeń określa ustawa (zob. art. 68 ust. 2 zd. 2 Konstytucji RP)¹. Konstytucja zawiera zatem deklaracje prawa do zabezpieczenia społecznego oraz ogólne gwarancje w razie wystąpienia określonych zdarzeń, a ich uszczegółowienie znajduje się w odpowiednich ustawach.

Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych wraz z innymi ustawami stanowi zbiór ram prawnych dla tej części polskiego systemu zabezpieczenia społecznego, która dotyczy ubezpieczeń. Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych jest podstawową ustawą organizacyjną dla systemu ubezpieczeń społecznych².

Zgodnie z art. 1 SystUbezpSpołU ubezpieczenia społeczne są tworzone przez cztery rodzaje ubezpieczeń: emerytalne, rentowe, chorobowe i wypadkowe. Analiza polskiego systemu ubezpieczeń społecznych wymaga zastanowienia się nad dwiema wyjściowymi kwestiami: pojęciem systemu oraz relacją między ubezpieczeniem zdrowotnym a systemem ubezpieczeń społecznych.

W kontekście ubezpieczeń społecznych termin „system” można rozumieć dwojako:

¹ G. Uścińska, *op.cit.*

² I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Warszawa 2017, s. 35.

- 1) jako schemat organizacyjny, porządek określony w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych (ściślej ujęcie);
 - 2) jako system *sensu largo*, czyli całokształt regulacji prawnych dotyczących zasad, organizacji i funkcjonowania systemu ubezpieczeń społecznych, a także warunków nabywania praw do świadczeń z tego systemu (ujęcie szersze).
- 5 Ubezpieczenie zdrowotne nie zawsze jest uznawane za element składowy systemu ubezpieczeń społecznych w jego ścisłym rozumieniu¹. Przedmiotem ochrony prawnej są skutki ryzyka choroby, zaś ochroną objęta jest szeroka grupa członków społeczeństwa, która opłaca składkę. W odniesieniu do ubezpieczenia zdrowotnego obowiązuje zasada równego traktowania oraz solidarności społecznej. Szerszy sposób widzenia ubezpieczeń społecznych uwzględnia również ubezpieczenie zdrowotne, stąd też wynika jego włączenie w ramy niniejszego opracowania do dalszej analizy.
- 6 W art. 2 SystUbezpSpołU określony został jej zakres przedmiotowy. Tam też ustanowiono kluczową dla ubezpieczeń społecznych zasadę gwarancji państwa dotyczącej wypłacalności świadczeń z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 2 ust. 3). Gwarancja ta została potwierdzona w art. 53 SystUbezpSpołU (określającym formy, w jakich może ona zostać zrealizowana, tj. dotacje i nieoprocentowane pożyczki z budżetu państwa) i w art. 62 (w zd. 2, które odnosi się do Funduszu Ubezpieczeń Społecznych). Ze względu na pozycję w ustawie (tj. umieszczenie w części ogólnej) ważniejszy w tej materii jest jednak art. 2 ust. 3².
- 7 W ust. 1 art. 2 SystUbezpSpołU zawarto zasady funkcjonowania systemu, określając: kto podlega ubezpieczeniom społecznym, w jakim zakresie, jak obliczana jest podstawa wymiaru składek i ile wynoszą składki na poszczególne ubezpieczenia oraz zasady i terminy związane z obowiązującymi w systemie procedurami (np. terminy opłacania składek czy zasady prowadzenia ewidencji osób ubezpieczonych oraz płatników składek). Należy także zwrócić uwagę na odesłanie do *lex specialis*, czyli do ustaw regulujących szczegółowe aspekty funkcjonowania poszczególnych ubezpieczeń społecznych (np. do ustawy o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodo-

¹ J. Jończyk, Prawo zabezpieczenia społecznego, Kraków 2006, s. 85. Podobnie także wypowiada się J. Wantoch-Rekowski, [w:] J. Wantoch-Rekowski (red.), Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz, Warszawa 2015, s. 21.

² J. Wantoch-Rekowski, M. Bartoszevska, [w:] J. Wantoch-Rekowski (red.), Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz, s. 22–24.

wych, zwanej dalej ustawą wypadkową¹), na instytucje wspólne i kluczowe dla wszystkich członów systemu (m.in. Zakład Ubezpieczeń Społecznych)².

Artykuł 2a SystUbezpSpołU wprowadza do podstawowych zasad systemu **zasadę równości**. Ze względu na umieszczenie w części ogólnej ma ona fundamentalne znaczenie dla całego systemu ubezpieczeń społecznych. Równe traktowanie odnosi się w szczególności do: warunków objęcia systemem ubezpieczeń społecznych, obowiązku opłacania i obliczania wysokości składek, obliczania wysokości świadczeń oraz do okresu wypłaty świadczeń. Zasada wprowadzona w art. 2a SystUbezpSpołU jest więc potwierdzeniem konstytucyjnej zasady równości wobec prawa (art. 32 ust. 1 Konstytucji RP)³.

Orzecznictwo:

Według wyroku Trybunału Konstytucyjnego zasada równości nie ma charakteru absolutnego. Oznacza to, że dopuszczane są odstępstwa od niej, ale pod warunkiem, że różnice w traktowaniu wynikać będą np. z zasady sprawiedliwości społecznej czy ze względu na tytuł ubezpieczenia. Należy też zaznaczyć, że w ubezpieczeniach społecznych zasada równości jest zarezerwowana tylko i wyłącznie dla ubezpieczonych.

Wyrok TK z 12.9.2000 r., K 1/00, OTK 2000, Nr 6, poz. 185.

Przepis art. 2a ustawy [SystUbezpSpołU] stanowi, że stoi ona na gruncie równego traktowania wszystkich ubezpieczonych bez względu na płeć, stan cywilny, stan rodzinny, dotycząc w szczególności warunków objęcia systemem ubezpieczeń społecznych, obowiązku opłacania i obliczania wysokości składek, obliczania wysokości świadczeń, a także okresu wypłaty świadczeń i zachowania prawa do nich. To niewyczerpujące wyliczenie tego, czego zasada równości dotyczy, oznacza jedynie to, że w tych sprawach (a także innych związanych z regulacją zawartą w ustawie) nie ma podstaw prawnych do czynienia między ubezpieczonymi różnic związanych z płcią, stanem cywilnym czy też stanem rodzinnym. Nie oznacza to jednak, że wyłączone są różnice w rodzajach świadczeń, różnych w odmiennych ubezpieczeniach. Z przepisu tego nie da się wywieść zakazu wprowadzania zróżnicowanych systemów ubezpieczenia (zabezpieczenia) społecznego dla pracowników i dla osób prowadzących działalność gospodarczą, a w konsekwencji różnicowania świadczeń przysługujących ubezpieczonym należącym do różnych systemów ubezpieczenia. Należy wskazać, że swoboda ustawodawcy do kształtowania systemów ubezpieczenia społecznego, w tym określania świadczeń w ramach poszczególnych systemów ubezpieczenia, jest szeroka, kwestia zaś celowości i słuszności wprowadzenia odrębnej regulacji w ubezpieczeniu osób prowadzących działalność gospodarczą nie podlega ocenie sądów powszechnych rozpoznających sprawy z zakresu zabezpieczenia społecznego.

Wyrok SN z 22.1.2002 r., II UKN 58/01, OSNAPIUS 2003, Nr 21, poz. 523.

¹ Ustawa z 30.10.2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 1205 ze zm.).

² J. Wantoch-Rekowski, M. Bartoszevska, [w:] J. Wantoch-Rekowski (red.), Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz, s. 24, określił tę ustawę jako „regulującą zagadnienia «składkowo-organizacyjne»”.

³ Tamże, s. 24–29.

- 9 Podmioty, na których spoczywają zadania przewidziane w SystUbezpieSpołU, wskazane zostały w art. 3 tejże ustawy. Jest to katalog zamknięty, w którym wymieniono: Zakład Ubezpieczeń Społecznych, otwarte fundusze emerytalne oraz płatników składek¹. Należy zwrócić uwagę, że są to podmioty związane z I i II filarem ubezpieczeń społecznych.
- 10 Artykuł 4 SystUbezpieSpołU zawiera słowniczek pojęć ustawowych: kluczowe określenia, terminy i instytucje. W słowniczku zdefiniowano je stosownie do potrzeb systemu ubezpieczeń społecznych. Wśród definicji znaleźć możemy m.in. zamknięty katalog płatników składek oraz kategorii ubezpieczonych, wobec których podmioty te pełnią funkcję płatnika składek².
- 11 Kategorie osób, które są wyłączone z powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych, wymienione zostały w art. 5. Są to:
- 1) w ust. 1: rolnicy nieobjęci systemem ubezpieczeń społecznych na podstawie SystUbezpieSpołU (ubezpieczeniem społecznym tej grupy zajmuje się oddzielna instytucja – Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego mająca osobne regulacje prawne) oraz
 - 2) w ust. 2: „obywatele państw obcych, których pobyt na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej nie ma charakteru stałego i którzy są zatrudnieni w obcych przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych, misjach, misjach specjalnych lub instytucjach międzynarodowych, chyba że umowy międzynarodowe stanowią inaczej”.
- 12 Przepis art. 5 ust. 2 SystUbezpieSpołU nie ma zastosowania do obywateli polskich, którzy posiadają także obywatelstwo innego kraju. Przepis ten należy rozumieć, zgodnie z orzecznictwem SN, jako alternatywę dwóch zdań. To znaczy, że wyłączeni z ubezpieczeń społecznych w Polsce są zarówno ci obywatele państw obcych, którzy są zatrudnieni w wymienionych w przepisie instytucjach, jak również obywatele państw obcych, których pobyt nie ma charakteru stałego³.

¹ Pierwotnie SystUbezpieSpołU wskazywała również zakłady emerytalne, określone w odrębnych przepisach, jako wykonawców zadań z zakresu ubezpieczeń społecznych. Przepisy o zakładach emerytalnych jednak nigdy nie powstały, zaś z dniem 1.2.2014 r. zakłady emerytalne zostały wykreślone z grona wykonawców zadań systemu ubezpieczeń społecznych.

² Definicje wprowadzone w art. 4 i stosowane w SystUbezpieSpołU i w niniejszym opracowaniu zostały przedstawione i wyjaśnione w słowniczku zawartym na początku tego rozdziału.

³ Zakład Ubezpieczeń Społecznych prezentuje stanowisko, że warunki wymienione w art. 2 powinny być spełnione łącznie, tzn. osoba powinna być cudzoziemcem, jej pobyt w Polsce nie może mieć charakteru stałego i musi być ona zatrudniona w obcym przedstawicielstwie dyplomatycznym, urzędzie konsularnym, misjach, misjach specjalnych lub instytucjach międzynarodowych (np. interpretacja z 5.8.2019 r., DI/100000/43/606/2019).

Orzecznictwo:

W świetle polskiego prawodawstwa w systemie ubezpieczenia społecznego pozycja obywateli polskich, którzy posiadają także obywatelstwo innego kraju, jest tożsama z pozycją osoby legitymującej się tylko polskim obywatelstwem.

Wyrok SN z 28.5.2008 r., I UK 303/07, OSNAPiUS 2009, Nr 17–18, poz. 243.

Wykładnia art. 5 ust. 2 ustawy systemowej nie daje podstaw do uznania, że poprzez użycie w tym przepisie spójnika „i” zawiera on koniunkcję oznaczającą wymóg łącznego spełnienia dwóch przesłanek niepodlegania obowiązkowi ubezpieczenia społecznego przez obywateli państw obcych. W świetle polskiego prawodawstwa w systemie ubezpieczenia społecznego pozycja obywateli polskich, którzy posiadają także obywatelstwo innego kraju, jest tożsama z pozycją osoby legitymującej się tylko polskim obywatelstwem [...]. Art. 5 ust. 2 ustawy systemowej, poprzez użycie w nim spójnika „i”, stanowi koniunkcję (złączenie) dwóch zdań odnoszących się do niezależnych od siebie dwóch kategorii określonych w nim osób.

Wyrok SN z 28.5.2008 r., I UK 303/07, OSNAPiUS 2009, Nr 17–18, poz. 243.

Z systemu ubezpieczeń społecznych wyłączone są także grupy, których nie 13
wskazano w omawianej ustawie. Są to funkcjonariusze służb mundurowych, prokuratorzy oraz sędziowie (chyba że posiadają równocześnie tytuł do ubezpieczeń społecznych wymieniony w art. 6–6b SystUbezpSpołU).

Rozdział II. Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym

§ 2. Zasady ogólne

- 14** W ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych wskazane zostały enumeratywnie poszczególne grupy ubezpieczonych. W odniesieniu do każdej z tych grup obowiązują określone ustawą zasady obejmowania ich ubezpieczeniami społecznymi (zob. zestawienie 1).

I. Ubezpieczenie emerytalne

- 15** Ubezpieczenie emerytalne jest obowiązkowe dla zdecydowanej większości grup podlegających ubezpieczeniom społecznym, w tym m.in. dla pracowników (z wyłączeniem prokuratorów) oraz dla osób wykonujących umowę agencyjną, umowę zlecenia lub umowę o świadczenie usługi dla osób z nimi współpracujących (art. 6 SystUbezpSpołU).
- 16** Ubezpieczenie emerytalne dobrowolne jest adresowane tylko do określonych grup osób. Podlegają mu:
- 1) prowadzący pozarolniczą działalność gospodarczą w okresie niepodlegania obowiązkowym ubezpieczeniom w związku z zawieszeniem wykonywania działalności gospodarczej, o którym mowa w art. 23 ust. 1–3 PrPrzeds;
 - 2) osoba, która nie spełnia warunków do objęcia jej tym ubezpieczeniem obowiązkowo, na podstawie art. 7 SystUbezpSpołU;
 - 3) ubezpieczony w sytuacji zbiegu tytułów do ubezpieczeń, tj. gdy spełnia warunki do podlegania ubezpieczeniom społecznym z kilku tytułów i z jednego z nich ubezpieczenia mają charakter obowiązkowy, a z pozostałych tytułów dobrowolny.
- 17** Dobrowolne ubezpieczenia emerytalne i rentowe zawsze występują łącznie.

II. Ubezpieczenie rentowe

Ubezpieczenie rentowe, podobnie jak emerytalne, także jest dla zdecydowanej większości grup (w tym m.in. dla pracowników z wyłączeniem prokuratorów oraz dla osób wykonujących umowę agencyjną, umowę zlecenia lub umowę o świadczenie usług i dla osób z nimi współpracujących) ubezpieczeniem obowiązkowym (art. 6 SystUbezpSpołU). 18

Ubezpieczenie rentowe ma charakter dobrowolny w przypadku osób, których ubezpieczenie emerytalne było również dobrowolne, czyli w odniesieniu do przedsiębiorców zawieszających działalność gospodarczą, osób, które nie spełniają warunków do objęcia ich tym ubezpieczeniem obowiązkowo (art. 7 SystUbezpSpołU), oraz w sytuacji zbiegu tytułów do ubezpieczeń. 19

III. Ubezpieczenie chorobowe

Ubezpieczenie chorobowe jest obowiązkowe dla niewielu grup ubezpieczonych: pracowników, członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych i spółdzielni kółek rolniczych, małżonka Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej oraz osób odbywających służbę zastępczą, jeżeli nie mają innych tytułów rodzących obowiązek ubezpieczeń społecznych (art. 11 SystUbezpSpołU). 20

Dla niektórych grup ubezpieczonych ubezpieczenie chorobowe ma charakter dobrowolny. Należą do nich m.in. osoby wykonujące pracę nakładczą, umowę agencyjną, umowę zlecenia lub umowę o świadczenie usług, do której zgodnie z Kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia oraz osoby z nimi współpracujące, a także osoby prowadzące pozarolniczą działalność i współpracujące z nimi, osoby wykonujące odpłatnie pracę na podstawie skierowania do pracy, w czasie odbywania kary pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania oraz duchowni. Należy jednak zauważyć, że **dobrowolne ubezpieczenie chorobowe z danego tytułu występuje wyłącznie wtedy, gdy ubezpieczony obowiązkowo podlega ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym.** 21

Większość spośród różnych kategorii ubezpieczonych nie podlega jednak ubezpieczeniu chorobowemu ani obowiązkowo, ani dobrowolnie. 22

IV. Ubezpieczenie wypadkowe

Ubezpieczeniu wypadkowemu z danego tytułu podlegają te kategorie osób, które jednocześnie podlegają obowiązkowo lub dobrowolnie ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym. W ich przypadkach podleganie ubezpieczeniu wy- 23

padkowemu jest obowiązkowe. W polskim systemie prawa ubezpieczeń społecznych nie ma bowiem dobrowolnego ubezpieczenia wypadkowego (art. 12 SystUbezpSpołU).

- 24 Część kategorii ubezpieczonych w ogóle jednak ani obowiązkowo, ani dobrowolnie nie podlega ubezpieczeniu wypadkowemu.

Przykład 1:

Jan K. zawarł umowę zlecenia, w której jako dzień rozpoczęcia wykonywania pracy wskazano 10.1.2022 r. Nie zachodzą okoliczności wyłączające obowiązek ubezpieczeń. Jan K. zwrócił się do płatnika o dokonanie zgłoszenia wyłącznie do ubezpieczeń emerytalnego i rentowych.

Płatnik zobowiązany jest do zgłoszenia Pana K. do ubezpieczeń emerytalnego, rentowych i wypadkowego. Dla osoby wykonującej umowę zlecenia ubezpieczenia te są obowiązkowe. Do ubezpieczenia chorobowego może przystąpić dobrowolnie.

Przykład 2:

Członek rady nadzorczej pełni tę funkcję od 1.1.2022 r. Do dnia 31.1.2022 r. pełnił ją nieodpłatnie, natomiast od dnia 1.2.2022 r. przyznane zostało mu prawo do wynagrodzenia z tego tytułu.

W związku z tym od dnia 1.2.2022 r. podlegać będzie obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym z tytułu pełnienia tej funkcji. Nie jest natomiast – ani dobrowolnie, ani obowiązkowo – objęty ubezpieczeniem chorobowym i wypadkowym.

Przykład 3:

Student zawarł umowę o pracę ze Spółką A. Osoba ta podlega z tytułu wykonywania umowy o pracę obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu, rentowym, chorobowemu i wypadkowemu.

- 25 Szczegółowy wykaz kategorii osób i zasad podlegania tych osób poszczególnym rodzajom ubezpieczeń zawarto w zestawieniu 1. Przedstawione w nim informacje wskazują, że zdecydowana większość kategorii wyodrębnianych wśród objętych ubezpieczeniami społecznymi obowiązkowo podlega ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym. Ustawodawca nie przewidział jednak takiego samego rygoru obowiązkowości w odniesieniu do pozostałych dwóch ubezpieczeń: chorobowego i wypadkowego. Ubezpieczenia emerytalne i rentowe dopuszczają podobną opcję tylko w nielicznych przypadkach, pozwalając na przystąpienie do nich na zasadzie dobrowolności.
- 26 Niektóre kategorie osób, np. członkowie rady nadzorczej pobierający wynagrodzenie z tytułu sprawowania tej funkcji, są obowiązkowo objęte ubezpieczeniem emerytalnym i rentowym, zaś w ogóle nieobjęte ubezpieczeniami chorobowym i wypadkowym, bez możliwości nawet dobrowolnego przystąpienia do nich.
- 27 Zgodnie z obowiązującą interpretacją przepisów obowiązek podlegania ubezpieczeniom społecznym powinien dotyczyć członków rad nadzorczych

wszystkich podmiotów, w których strukturze organizacyjnej taki organ występuje. Obowiązek ubezpieczeń powstaje dopiero w dniu przyznania członkowi rady nadzorczej prawa do wynagrodzenia.

Zgodnie z art. 6 ust. 4b SystUbezpSpołU uczniowie szkół ponadpodstawowych lub studenci do ukończenia 26 lat, którzy pobierają stypendium w okresie odbywania szkolenia, stażu lub przygotowania zawodowego dorosłych, na które zostali skierowani przez inne niż powiatowy urząd pracy podmioty kierujące na szkolenie, staż lub przygotowanie zawodowe dorosłych, nie podlegają obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym, pod warunkiem że stypendium pobierane jest w związku z realizacją takiego szkolenia, stażu lub przygotowania zawodowego dorosłych, których obowiązek odbycia wynika z programu nauczania. 28

Zgodnie z wyjaśnieniami ZUS wykonywanie pracy na podstawie umowy o zarządzanie przedsiębiorstwem, kontraktu menedżerskiego lub umowy o podobnym charakterze (umowy o świadczeniu usług, do której stosuje się przepisy o zleceniu) nie jest traktowane jako umowa wykonywana w ramach pozarolniczej działalności gospodarczej. W zakresie opłacania podatku dochodowego przychód uzyskiwany z takich umów stanowi bowiem przychód z działalności wykonywanej osobiście. Tym samym zastosowanie mają zasady ogólne ustalania obowiązku ubezpieczeń. Oznacza to, że: 29

- 1) osoba wykonująca tylko taką umowę powinna podlegać obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym jako zleceniobiorca;
- 2) osoba wykonująca taką umowę oraz wykonująca inne czynności w ramach pozarolniczej działalności gospodarczej powinna podlegać obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym jako zleceniobiorca lub osoba prowadząca pozarolniczą działalność gospodarczą, zgodnie z zasadami (następuje zbieg tytułów ubezpieczeń, który należy rozstrzygnąć zgodnie z zasadami dotyczącymi zbiegów tytułów ubezpieczeń).

Zbieg tytułów wynikający z prowadzenia pozarolniczej działalności i wykonywania umowy zlecenia regulowany jest w art. 9 ust. 2a SystUbezpSpołU¹. 30

Orzecznictwo:

[...] choćby kontrakt menedżerski został zawarty w ramach działalności gospodarczej prowadzonej przez członka zarządu spółki kapitałowej, zarządzanie spółką na podstawie takiego kontraktu nie jest prowadzeniem działalności gospodarczej, stanowiącym tytuł podlegania ubezpieczeniu społecznemu przewidziany w art. 6 ust. 1 pkt 5 w zw. z art. 8 ust. 6 pkt 1 SystUbezpSpołU, a zarejestrowanie działalności gospodarczej przez członka zarządu powiązanego ze spółką prawa handlowego kontraktem menedżerskim nie ma wpływu na istniejący obowiązek spółki jako płatnika, w zakresie zgłoszenia menedżera do ubezpieczenia na pod-

¹ Wyjaśnienia dostępne na stronie internetowej ZUS (www.zus.pl) w zakładce Baza Wiedzy [dostęp: 2.5.2022 r.].

stawie art. 6 ust. 1 pkt 4 SystUbezpSpoU oraz obliczania, rozliczania i przekazywania co miesiąc do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych składek na ubezpieczenia emerytalne, rentowe, wypadkowe oraz chorobowe za tych ubezpieczonych (art. 17 ust. 1 ustawy).

Wyrok SN z 12.11.2014 r., I UK 126/14, OSNAPiUS 2016, Nr 5, poz. 61.

Tytułem do podlegania ubezpieczeniom społecznym przez członka zarządu spółki akcyjnej, który zawarł z tą spółką umowę o świadczenie usług w zakresie zarządzania w ramach prowadzonej przez siebie pozarolniczej działalności gospodarczej, jest umowa o świadczenie usług.

Uchwała SN z 17.6.2015 r. – zasada prawna, III UZP 2/15, OSNAPiUS 2015, Nr 12, poz. 163.

Zestawienie 1. Kategorie ubezpieczonych według zasad podlegania ubezpieczeniom społecznym

Kategorie ubezpieczonych	Rodzaj ubezpieczenia			
	emerytalne	rentowe	chorobowe	wypadkowe
1	2	3	4	5
Pracownik (art. 6 ust. 1 pkt 1, art. 11 ust. 1 i art. 12 ust. 1 SystUbezpSpoU)	O	O	O	O
Osoba wykonująca pracę nakładczą ¹ (art. 6 ust. 1 pkt 2, art. 11 ust. 2 i art. 12 ust. 2 SystUbezpSpoU)	O	O	D	N
Członek rolniczej spółdzielni produkcyjnej (rsp) lub spółdzielni kółek rolniczych (skr) (art. 6 ust. 1 pkt 3, art. 11 ust. 1 i art. 12 ust. 1 SystUbezpSpoU)	O	O	O	O
Osoba wykonująca umowę agencyjną, umowę zlecenia lub umowę o świadczenie usług, do której zgodnie z Kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia oraz osoby z nimi współpracujące (art. 6 ust. 1 pkt 4, art. 11 ust. 2 i art. 12 ust. 1 SystUbezpSpoU)	O	O	D	O

¹ Zgodnie z postanowieniem SN z 28.2.2012 r. (I UK 363/11, Legalis) „istotnym elementem umowy o pracę nakładczą jest określenie minimalnej miesięcznej ilości pracy, a tym samym zapewnienie wykonawcy określonego wynagrodzenia. [...]”. Niedopełnienie tego warunku oznacza nieważność zawartej umowy (w sensie umowy o pracę nakładczą) i przekształca ją w umowę o dzieło bądź umowę o świadczenie usług. W uzasadnieniu Sąd Najwyższy powołuje się na rozporządzenie Rady Ministrów z 31.12.1975 r. w sprawie uprawnień pracowniczych osób wykonujących pracę nakładczą. Chociaż skarga kasacyjna została odrzucona, wzmiankowane w uzasadnieniu rozporządzenie wskazuje na znaczenie pojęcia „minimalna miesięczna ilość pracy” w kontekście pracy nakładczej. Ilość pracy powinna być więc tak określona, aby jej wykonanie zapewniało wykonawcy przynajmniej 50% najniższego wynagrodzenia.

1	2	3	4	5
Osoba prowadząca pozarolniczą działalność (art. 6 ust. 1 pkt 5, art. 11 ust. 2 i art. 12 ust. 1 SystUbezpieSpoU)	O	O	D	O
Osoba współpracująca z osobą prowadzącą pozarolniczą działalność oraz z prowadzącą działalność w okresie ulgi na start (art. 6 ust. 1 pkt 5 i 5a, art. 11 ust. 2 i art. 12 ust. 1 SystUbezpieSpoU)	O	O	D	O
Osoby prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą w okresie niepodlegania obowiązkowym ubezpieczeniom w okresie zawieszenia wykonywania działalności gospodarczej, o którym mowa w art. 23 ust. 1–3 PrPrzeds (art. 36a ust. 1 SystUbezpieSpoU)	D	D	N	N
Osoba pobierająca stypendium w okresie odbywania szkolenia, stażu lub przygotowania zawodowego dorosłych, na które została skierowana przez inne niż powiatowy urząd pracy podmioty kierujące na szkolenie, staż lub przygotowanie zawodowe dorosłych, jeśli osoba ta nie ma innych tytułów powodujących obowiązek ubezpieczeń społecznych (art. 6 ust. 1 pkt 9a, art. 12 ust. 1 SystUbezpieSpoU)	O	O	N	O
Osoba pobierająca stypendium na podstawie przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy w okresie odbywania studiów podyplomowych, jeśli nie ma innych tytułów rodzących obowiązek ubezpieczeń społecznych (art. 6 ust. 1 pkt 9b, art. 12 ust. 1 SystUbezpieSpoU)	O	O	N	O
Duchowny ¹ (art. 6 ust. 1 pkt 10, art. 11 ust. 2 i art. 12 ust. 1 SystUbezpieSpoU)	O	O	D	O
Żołnierz niezawodowy pełniący czynną służbę wojskową – z wyłączeniem żołnierzy pełniących służbę kandydacką (art. 6 ust. 1 pkt 11, art. 12 ust. 2 SystUbezpieSpoU)	O	O	N	N
Osoba odbywająca służbę zastępczą, jeżeli nie ma innych tytułów rodzących obowiązek ubezpieczeń społecznych (art. 6 ust. 1 pkt 12, art. 11 ust. 1 i art. 12 ust. 1 SystUbezpieSpoU)	O	O	O	O
Osoba przebywająca na urlopie wychowawczym, jeżeli nie ma ustalonego prawa do emerytury lub renty i nie ma innych tytułów rodzących obowiązek ubezpieczeń społecznych (art. 6 ust. 1 pkt 19, art. 12 ust. 2 SystUbezpieSpoU)	O	O	N	N
Osoba pobierająca zasiłek macierzyński albo zasiłek w wysokości zasiłku macierzyńskiego (art. 6 ust. 1 pkt 19, art. 12 ust. 2 SystUbezpieSpoU)	O	O	N	N

¹ Za osobę duchowną uważa się duchownego oraz członków zakonów męskich i żeńskich Kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych, z wyjątkiem alumnów seminariów duchownych, nowicjuszy, postulantly i juniorystów, którzy nie ukończyli 25. roku życia (art. 8 ust. 13 SystUbezpieSpoU).

1	2	3	4	5
Osoba pobierająca świadczenie socjalne wypłacane w okresie urlopu, osoba pobierająca zasiłek socjalny wypłacany na czas przekwalifikowania zawodowego i poszukiwania nowego zatrudnienia, osoba pobierająca wynagrodzenie przysługujące w okresie korzystania ze świadczenia górniczego albo w okresie korzystania ze stypendium na przekwalifikowanie, wynikające z odrębnych przepisów lub układów zbiorowych pracy (art. 6 ust. 1 pkt 20, art. 12 ust. 2 SystUbezpSpoU)	O	O	N	N
Osoba pobierająca świadczenie szkoleniowe po ustaniu zatrudnienia (art. 6 ust. 1 pkt 21, art. 12 ust. 2 SystUbezpSpoU)	O	O	N	N
Osoba rezygnująca z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie niezamieszkującymi matką, ojcem lub rodzeństwem ¹ (art. 6 ust. 2 SystUbezpSpoU)	O	O	N	N
Osoba pobierająca świadczenie pielęgnacyjne, specjalny zasiłek opiekuńczy albo zasiłek dla opiekuna (art. 6 ust. 2a SystUbezpSpoU)	O	O	N	N
Osoba sprawująca osobistą opiekę nad dzieckiem, która spełnia warunki określone w art. 6a SystUbezpSpoU, jeżeli nie ma ustalonego prawa do emerytury lub renty i nie ma innych tytułów rodzających obowiązek ubezpieczeń społecznych (art. 6a SystUbezpSpoU)	O	N	N	N
Osoba sprawująca osobistą opiekę nad dzieckiem, o której mowa w art. 6b ust. 1 SystUbezpSpoU, jeżeli nie ma ustalonego prawa do emerytury lub renty i nie ma innych tytułów rodzających obowiązek ubezpieczeń społecznych (art. 6b SystUbezpSpoU)	O	O	N	N
Członek rady nadzorczej wynagradzany z tytułu pełnienia tej funkcji (art. 6 ust. 1 pkt 22 SystUbezpSpoU)	O	O	O	O
Małżonek Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (art. 6 ust. 1 pkt 23, art. 11 ust. 1 i art. 12 ust. 1 oraz art. 4 pkt 19 SystUbezpSpoU)	D	D	N	N
Osoba podlegająca dobrowolnie ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym (na podstawie art. 7 SystUbezpSpoU)	D	D	N	N

Objaśnienia: O – obowiązkowo; D – dobrowolnie; N – nie podlega określone mu ubezpieczeniu ani dobrowolnie, ani obowiązkowo

¹ Osoba, za którą składki opłaca ośrodek pomocy społecznej, opłaca składkę, jeżeli dochód na osobę w rodzinie osoby opiekującej się nią nie przekracza 150% kwoty kryterium dochodowego i osoba opiekująca się nie podlega obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowemu z innych tytułów lub nie otrzymuje emerytury albo renty. Dotyczy to również osób, które w związku z koniecznością sprawowania opieki pozostają na bezpłatnym urlopie. Natomiast nie dotyczy to osób, które:

- 1) w dniu złożenia wniosku o przyznanie świadczenia ukończyły 50 lat i nie posiadają okresu ubezpieczenia (składkowego i nieskładkowego) wynoszącego co najmniej 10 lat;
- 2) posiadają okres ubezpieczenia (składkowy i nieskładkowy) wynoszący 20 lat w przypadku kobiet i 25 lat w przypadku mężczyzn; w dniu złożenia wniosku o przyznanie świadcze-

Poradniki ZUS¹:

Ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenie zdrowotne osób duchownych

Przewodnik dla rozpoczynających działalność gospodarczą

Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym i ubezpieczeniu zdrowotnemu oraz ustalania podstawy wymiaru składek osób prowadzących pozarolniczą działalność i osób z nimi współpracujących

Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym i ubezpieczeniu zdrowotnemu oraz ustalania podstawy wymiaru składek osób wykonujących pracę na podstawie umów cywilnoprawnych

Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym i ubezpieczeniu zdrowotnemu oraz ustalania podstawy wymiaru składek

Nianie w ubezpieczeniach społecznych

Dobrowolne podleganie ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym

Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym i ubezpieczeniu zdrowotnemu osób przebywających na urlopie wychowawczym lub pobierających zasiłek macierzyński

Ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenie zdrowotne Polaków zatrudnionych za granicą oraz cudzoziemców pracujących w Polsce

Bieżące wyjaśnienia komórek merytorycznych ZUS²:

Uczniowie lub studenci kierowani na staże w ramach projektów finansowanych ze środków europejskich i krajowych

Umowy zlecenia i umowy o dzieło w ubezpieczeniach społecznych

Ustalanie miejsca zamieszkania w przypadku obywateli państw trzecich – zmiana zasad od 29.3.2022 r.

Zgłoszenie zleceniobiorcy do ubezpieczeń społecznych i zdrowotnego

Zmiany w ubezpieczeniach wprowadzone przez „Konstytucję biznesu”

§ 3. Omówienie wybranych tytułów do ubezpieczeń społecznych

I. Zasady obejmowania ubezpieczeniami społecznymi pracowników³

Zgodnie z przepisami ustawy SystUbezpSpołU dla celów ubezpieczeń społecznych przez pojęcie pracownika rozumie się: 31

nia ukończyły 50 lat i nie posiadają okresu ubezpieczenia (składkowego i nieskładkowego) wynoszącego co najmniej 10 lat; nie posiadają okresu ubezpieczenia (lat składkowych i nieskładkowych) wynoszącego 20 lat w przypadku kobiet i 25 lat w przypadku mężczyzn.

¹ Materiały dostępne na stronie internetowej ZUS (www.zus.pl) w zakładce Baza Wiedzy [dostęp: 15.5.2022 r.].

² Tamże.

³ Uchwała SN z 2.9.2009 r., II UZP 6/09, OSNAPiUS 2010, Nr 3-4, poz. 46; wyrok SN z 28.4.2016 r., I UK 156/15, OSNAPiUS 2017, Nr 12, poz. 166.

- 1) osobę pozostającą w stosunku pracy (art. 8 ust. 1 SystUbezpSpołU);
- 2) osobę wykonującą pracę na podstawie zawartej nie wcześniej niż 14.1.2000 r.:
 - a) umowy zlecenia,
 - b) umowy agencyjnej,
 - c) innej umowy o świadczenie usług, do której stosuje się przepisy Kodeksu cywilnego dotyczące zlecenia (zwanej dalej umową o świadczenie usług),
 - d) umowy o dzieło,

jeżeli zostały one zawarte z pracodawcą, z którym dana osoba pozostaje równocześnie w stosunku pracy lub z innym podmiotem niż pracodawca, ale w ramach tych umów praca jest wykonywana na rzecz pracodawcy, z którym osoba ta pozostaje w stosunku pracy (art. 8 ust. 2a SystUbezpSpołU)¹.

Orzecznictwo:

Pracodawca, którego pracownik wykonuje na jego rzecz pracę w ramach umowy o dzieło zawartej z osobą trzecią, jest płatnikiem składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe, chorobowe i wypadkowe z tytułu tej umowy (art. 8 ust. 2a SystUbezpSpołU).

Uchwała SN z 2.9.2009 r., II UZP 6/09, OSNAPiUS 2010, Nr 3–4, poz. 46.

Przykład 4:

Od 16.1.2022 r. Marcin N. jest zatrudniony na podstawie umowy o pracę w Spółce z o.o. KORA. 31.1.2022 r. Pan N. zawarł z tą spółką umowę o świadczenie usług. Z tytułu tej umowy Pan N. dla celów ubezpieczeń społecznych jest traktowany jak pracownik i podlega obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym: emerytalnemu, rentowym, chorobowemu i wypadkowemu.

- 32 Pracownicy podlegają obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym bez względu na wymiar czasu pracy w ramach stosunku pracy, posiadanie innego tytułu do ubezpieczeń, uprawnienie do emerytury lub renty czy też na fakt bycia studentem lub uczniem.

Przykład 5:

Jan K. ma 23 lata i od 6.1.2022 r. jest zatrudniony na podstawie umowy o pracę. Jednocześnie studiuje zaocznie na Politechnice Warszawskiej. Z tytułu umowy o pracę podlega obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym: emerytalnemu, rentowym, chorobowemu i wypadkowemu.

- 33 Pracownik, który spełnia kryteria określone dla osób współpracujących, dla celów ubezpieczeń społecznych jest traktowany jako „osoba współpracująca”. Pojęcie to dotyczy współpracy ze zleceniobiorcami oraz z osobami prowadzą-

¹ Zgodnie z postanowieniem SN z 21.4.2015 r. (II UZ 6/15, niepubl.) w sytuacjach, do których odnosi się art. 8 ust. 2a SystUbezpSpołU, chodzi o jeden, szeroko ujęty pracowniczy tytuł obowiązkowego podlegania ubezpieczeniom społecznym.

cymi pozarolniczą działalność oraz z osobami, o których mowa w art. 18 ust. 1 PrPrzeds, tj. korzystającymi z ulgi na start (art. 8 ust. 2 i 11 SystUbezpSpoU)¹.

Przykład 6:

Od 14.1.2019 r. Anna C. jest zatrudniona na podstawie umowy o pracę przez Jana N. 7.2.2022 r. wstąpiła z nim w związek małżeński. Umowa o pracę nie została rozwiązana, a praca jest nadal wykonywana. W związku z zawarciem związku małżeńskiego zmianie uległ tytuł do ubezpieczeń Pani Anny. Od 7.2.2022 r. jest ona objęta ubezpieczeniami jako osoba współpracująca, a nie jako pracownik. W związku z tym Jan N. powinien wyrejestrować ją z ubezpieczeń jako pracownika i zgłosić jako osobę współpracującą. Podstawa wymiaru składek powinna być ustalona na takich zasadach jak dla osoby współpracującej.

Także pracownicy młodociani podlegają ubezpieczeniu społecznemu na za- 34
sadach ogólnych. Przez pojęcie pracownika młodocianego rozumieć należy oso-
by, które ukończyły 16 lat, ale nie przekroczyły 18 lat, zatrudnione na podstawie
umowy o pracę na zasadach określonych w Kodeksie pracy (dział dziewiąty KP).

Pracownicy obowiązkowo podlegają ubezpieczeniom emerytalnemu i ren- 35
towym oraz chorobowemu i wypadkowemu od dnia nawiązania stosunku pracy
do dnia ustania tego stosunku (art. 13 pkt 1 SystUbezpSpoU).

Przykład 7:

Piotr Z. jest pracownikiem od 1.1.2021 r. W okresie od 1 do 31.10.2021 r. oraz od 8 do 13.1.2022 r. przybywał na urlopie bezpłatnym. W tych okresach nie podlegał ubezpieczeniom społecznym jako pracownik. Płatnik zobowiązany był wykazać te okresy w imiennych raportach miesięcznych ZUS RSA odpowiednio za październik 2021 r. i za styczeń 2022 r., z kodem tytułu ubezpieczenia 01 10 xx i kodem świadczenia/przerwy 111 (tj. urlop bezpłatny).

Jeżeli w trakcie urlopu bezpłatnego dana osoba zostanie zatrudniona na 36
podstawie umowy zlecenia lub umowy o świadczenie usług przez podmiot,
z którym pozostaje w stosunku pracy, podlega ona ubezpieczeniom społecznym
na zasadach ogólnych określonych dla zleceniobiorców. Nie stosuje się nato-
miast w stosunku do niej art. 8 ust. 2a SystUbezpSpoU, podobnie jak nie ma
on zastosowania również do osoby podejmującej w trakcie urlopu bezpłatnego
zatrudnienia na podstawie umowy zlecenia u innego pracodawcy i w ramach tej
umowy wykonującej pracę na rzecz pracodawcy, z którym pozostaje w stosun-
ku pracy. Będzie ona podlegała ubezpieczeniom jako zleceniobiorca.

Przykład 8:

Piotr K. jest pracownikiem od 1.1.2022 r. w Spółce AAA. W okresie od 1 do 28.2.2022 r. przybywał na urlopie bezpłatnym. Na okres od 4 do 17.2.2022 r. zawarł umowę zlecenia ze

¹ Cechami konstytutywnymi pojęcia „współpraca przy działalności gospodarczej” są następujące warunki występujące łącznie: 1) istotny ciężar gatunkowy działań współpracownika, które nie mogą mieć charakteru wtórnego; 2) bezpośredni związek z przedmiotem działalności gospodarczej; 3) stabilność i zorganizowanie; 4) znaczący czas i częstotliwość podejmowanych prac.